

CZU 021.89:024.6=135.1

DREPTUL DE ÎMPRUMUT PUBLIC PE AGENDA BIBLIOTECARILOR ȘI AUTORILOR

*Dr. Mariana HARJEVSCHI,
director general al BM „B.P. Hasdeu”*

Context

Odată cu semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, armonizarea legislației reprezintă un proces inevitabil de transformare a Republicii Moldova într-un stat european. Alinierea la legislația UE capătă importanță și pentru biblioteci, asumându-și noi responsabilități de a asigura treptat compatibilități ale legislației naționale cu cele ale UE [7].

Aprobarea Legii nr. 230/2022 privind dreptul de autor și drepturile conexe [6] a stârnit însă un val de nedumeriri în comunitatea bibliotecară. Norma expusă în alin. (2) art. 77 a Legii anunță aplicarea unei remunerații pentru împrumutul de carte realizat prin intermediul bibliotecilor. Deși nu necesită autorizare din partea autorului sau titularului dreptului de autor, această lege impune o plată echitabilă pentru autori. O singură excepție se aplică în cazul în care împrumutul este realizat prin bibliotecile din instituțiile de învățământ.

Ținem să menționăm că, deși biblioteca publică nu colectează bani prin împrumutul public al cărților în bibliotecă sau în afara acesteia, devine nejustificată impunerea unei taxe bibliotecilor în condițiile în care acestea pun gratuit la dispoziția utilizatorilor cărți din bibliotecă, iar perfectarea cardului de acces se eliberează, la fel, în mod gratuit.

În contextul în care introducerea unei taxe pentru împrumutul public s-ar realiza conform prevederilor stipulate în alin. (3) al aceluiași articol, potrivit căruia „cuantumul remunerației se stabilește prin hotărâre de Guvern, iar colectarea acestora se realizează conform dispozițiilor art. 103 și 104”, menționăm că, în prezent,

nu este cunoscut sau definitivat mecanismul de colectare a datelor, de încasare a plăților și de remunerare a autorilor/scriitorilor/edito-rilor pentru fiecare carte utilizată în parte. Ceea ce ar însemna că, la momentul actual, este prematură introducerea unei astfel de norme pentru bibliotecile publice din Republica Moldova.

Conform datelor statistice pentru anul 2022 [10], Sistemul Național de Biblioteci este constituit din 2600 de biblioteci de toate tipurile, dintre care 2 biblioteci naționale, 1295 biblioteci publice teritoriale, 1277 biblioteci ale instituțiilor de învățământ și 26 biblioteci specializate. Potrivit informațiilor oferite de Centrul Național de Statistică din cadrul Bibliotecii Naționale, în anul 2022, bibliotecile dispun de 58327,2 de mii de unități materiale, au oferit servicii pentru 1143,4 de mii de utilizatori activi și au împrumutat 16873,2 de mii de exemplare de carte. De menționat că, din numărul de documente împrumutate, nu este cunoscută informația despre utilizarea operelor pentru fiecare autor sau autoare în parte (de exemplu, titlul de carte împrumutat de un anume utilizator). Prin urmare, nu se poate raporta cu exactitate numărul de publicații împrumutate care să poată mai apoi să justifice o astfel de taxă.

Mai mult ca atât, bibliotecile de drept public din Sistemul Național de Biblioteci, exceptată fiind Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, nu dețin un sistem integrat de bibliotecă (software) de monitorizare a utilizării operelor, în mod segregat pe autori/scriitori autohtoni sau străini, după titlul cărții, conținutul și tematica operei consultate.

Analiza comparativă a legislației europene privitor la susținerea Directivei 2006/115/CE [3] a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind dreptul de închiriere și de împrumut și anumite drepturi conexe dreptului de autor în domeniul proprietății intelectuale oferă exemple de practici eficiente de aplicare a remunerației pentru împrumutul public. Țări precum Grecia, Croația, Estonia, Lituania și Letonia sunt o parte din statele-membre, care se înscriu în lista țărilor care susțin directiva europeană privind dreptul de închiriere și de împrumut public, dar care au pus în implementare directiva respectivă mult mai târziu, decât procesul de aderare a țării la UE. Aplicarea Directivei menționate în țările date a fost precedată de analize și studii de caz cu privire la împrumutul operelor, precum și de un dialog între autori, editori și bibliotecari, care au permis atât identificarea celor

mai potrivite mecanisme de aplicare a remunerației pentru împrumut public, cât și au oferit posibilitatea țărilor date să își pregătească/adapteze la nivel intern implementarea unei plăți echitabile pentru împrumut public.

Inițiative internaționale

Dreptul de împrumut public se referă, în primul rând, la dreptul exclusiv de a împrumuta (sau de a autoriza împrumutarea) lucrările protejate de drepturile de autor. Ca urmare, orice împrumut al lucrărilor ar trebui să facă obiectul unei forme de remunerare.

Este de remarcat că dreptul de împrumut nu are același statut ca și alte drepturi (cum ar fi reproducerea, distribuția, traducerea sau comunicarea către public) și nu apare în Convenția de la Berna [2]. Cu toate acestea, Uniunea Europeană și o serie de alte țări merg pe raționamentul precum că împrumutul de carte este un drept exclusiv.

Un argument inițiat de către autori/editori susține ideea că împrumutul public aplicat în biblioteci influențează vânzările. Deși cercetările nu au demonstrat că aceasta se întâmplă, totuși editurile insistă asupra acestui fapt. Desigur, unii exponenți ai domeniului de editare argumentează că orice utilizare a unei lucrări ar trebui să conducă la remunerare. Dar, fără îndoială, acolo unde nu există niciun prejudiciu se poate aplica o excepție.

Nu există o definiție unică a dreptului de împrumut public. Fiecare mecanism aplicat variază de la țară la țară, de la un tip de bibliotecă – la alt tip. La fel, sunt diferite abordări ce țin de metoda de calcul, de bugetele bibliotecilor, de PIB-ul țării, inclusiv de cine dintre autori se califică pentru astfel de remunerări (conform statisticilor de împrumut, conform apartenenței unei structuri profesionale naționale) etc.

Prima reacție a Federației Internaționale a Asociațiilor de Biblioteci (IFLA) cu privire la dreptul de împrumut public datează din 2005 prin lansarea *Declarației IFLA privind dreptul de împrumut public* [1]. În 2016, această *Declarație* a fost actualizată pentru a include informații referitoare la cărțile electronice. Ambele documente subliniază că IFLA nu a favorizat principiul „dreptului de împrumut”, dar a susținut în aceeași cheie accesul liber la serviciile bibliotecilor.

IFLA a pledat mereu pentru rolul esențial al bibliotecilor în promovarea accesului echitabil la informație și cultură, menționând

că mecanismele de aplicare a dreptului de împrumut public reprezintă un risc pentru activitatea bibliotecii. Deși este important să sprijinim autorii/editorii, nu există nicio dovadă fermă că împrumutul bibliotecilor cauzează un prejudiciu financiar. Într-adevăr, bibliotecile acționează ca o instituție utilă de lansare a cărților și prezentare a autorilor, însă mecanismele de aplicare a dreptului de împrumut public nu ar trebui să submineze activitatea bibliotecilor prin reducerea resurselor disponibile.

Documentul IFLA stipulează că în țările în curs de dezvoltare, mecanismul de aplicare a dreptului de împrumut public trebuie respins definitiv, cu resurse investite în promovarea culturii lecturii. În țările cu rate scăzute de alfabetizare și lectură, resursele ar trebui cheltuite pentru rezolvarea acestor provocări, decât pentru crearea unor astfel de mecanisme. Mecanismele de aplicare a dreptului de împrumut public pot fi mai bine operate prin politici culturale. Orice sistem introdus ar trebui să reflecte capacitatea guvernului de a-i sprijini pe autori prin elaborarea unui cadru de reglementare corect și transparent, pentru a evita consecințele care pot fi aduse bibliotecilor (de exemplu, scăderea bugetului etc.). Mecanismele de aplicare a dreptului de împrumut public nu sunt neapărat potrivite pentru împrumutul electronic, deoarece cărțile electronice sunt, de obicei, accesate sub licențe și trebuie să fie redobândite după un anumit timp sau un anumit număr de împrumuturi. Partea cea mai dificilă de aplicare a mecanismelor dreptului de împrumut public constă în faptul că datele despre împrumuturi sunt adesea deținute de terți.

Dreptul de împrumut public nu ar trebui plătit din bugetele bibliotecii sau să conducă la anumite restricții în procesul de împrumut. Editorii, distribuitorii și alți actori implicați în gestionarea drepturilor de autor au responsabilitatea de a se asigura că autorii au un venit echitabil. Bibliotecile școlare, universitare și de cercetare nu ar trebui să fie supuse acestui mecanism. De remunerarea pentru împrumutul public ar trebui să beneficieze autorii și, desigur, statul în susținerea promovării producției locale, iar mecanismul ar trebui să fie gestionat eficient și transparent, cu raportare clară și plăți maximum posibile către autori.

Experiențe europene

Un studiu realizat de IFLA [8] relatează că există totuși o cerință juridică pentru statele-membre ale Uniunii Europene (UE) de a

stabili un sistem de împrumut public. Statele-membre ale Uniunii Europene au început aplicarea Directivei europene 2006/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului, în funcție de experiențele fiecărui stat.

Prima țară care a stabilit sistemul de împrumut public, până la implementarea Directivei, a fost Danemarca, care a inițiat procedura încă în 1946, urmată fiind, la scurt timp, de Norvegia și Suedia. Legislația europeană impune ca autorii de cărți, filme și orice alte lucrări protejate de drepturile de autor și alți deținători de drepturi, fie să aibă dreptul de a autoriza sau de a refuza împrumutul lucrărilor lor de către instituții precum bibliotecile publice, fie că sunt remunerați pentru astfel de împrumuturi publice.

O analiză sumară aplicată de Fundația privind Informație Electronică pentru Biblioteci [4] asupra situației țărilor europene, demonstrează că majoritatea statelor membre ale UE nu au implementat cu mare entuziasm Directiva. Conform Directivei din 1992, Comisia Europeană ar fi trebuit să emită un raport de stadiu al implementării acesteia în 1997. Din cauza întârzierilor serioase ale mai multor state membre, Comisia nu și-a putut redacta raportul până în 2002, la zece ani de la intrarea în vigoare a Directivei. Comisia a reușit să evalueze treisprezece dintre cele cincisprezece state membre inițiale, inclusiv Franța, Grecia, Irlanda, Luxemburg, Țările de Jos, Regatul Unit. În unele cazuri, a sesizat proceduri de încălcare a dreptului comunitar la Curtea Europeană de Justiție fie pentru neimplementarea deloc a Directivei, fie pentru implementare incorectă (de exemplu, în Belgia, Italia, Portugalia și Spania). În plus, au existat îngrijorări cu privire la faptul că țările scandinave au aplicat acest mecanism într-un mod discriminatoriu, acordat doar pentru autorii naționali sau rezidenți (de exemplu, în Suedia) sau pentru lucrări publicate doar în limba națională (de exemplu, în Danemarca și Finlanda).

Acest lucru se poate datora în parte naturii documentului (un instrument flexibil al dreptului european), lăsând loc statelor membre să interpreteze în mod individual situațiile. Într-adevăr, una dintre problemele majore a fost că, deși Directiva permitea scutirea anumitor tipuri de instituții, mai multe state membre au exceptat fie doar bibliotecile din învățământ, fie bibliotecile publice și cele din învățământ sau deloc. În opinia Comisiei Europene, dacă, în practică, majoritatea instituțiilor (biblioteci școlare,

universitare, publice, naționale) sunt scutite, există riscul ca acest mecanism să nu fie eficient.

Cealaltă situație a fost cazul în care, pentru majoritatea țărilor, dreptul de împrumut public nu făcea parte din tradiția națională și era un concept străin care impunea instituirea de noi sisteme de administrare și remunerare. Unele state membre sprijină autorii prin alte mijloace, cum ar fi scutiri fiscale generoase, burse de creație, burse pentru rezidenți etc.

Fiecare țară calculează plățile în mod diferit. În UE, remunerația este pentru „utilizarea” lucrării. Unele țări calculează plățile pe baza numărului de împrumuturi ale cărților autorului, a numărului de exemplare deținute în stocul bibliotecii, a numărului de utilizatori înregistrați sau prin sume directe către autori (negociate cu organizații reprezentative).

Ratele de plată către autori sunt, în general, modeste și poate exista un plafon pentru suma maximă care poate fi plătită unui autor individual. Sumele cumulate pot fi totuși substanțiale. Bugetul prevăzut pentru remunerarea autorilor costă, în Danemarca, aproximativ 20 de milioane de euro în fiecare an – aproximativ 5% din cheltuielile bibliotecii publice. În 2006, acest mecanism în Marea Britanie a costat peste 11 milioane de euro.

În toate țările, cu excepția Țărilor de Jos, remunerarea și costurile de administrare a acestui mecanism sunt suportate de stat, în altele – de utilizatorii de bibliotecă care achită o taxă.

IFLA afirmă că dreptul de împrumut public ar trebui respins în situațiile în care o țară nu își poate permite să finanțeze bibliotecile. În special, nu ar trebui să fie stabilit în țări care nu sunt considerate cu venituri mari sau medii de către Banca Mondială. Sugestia este ca banii alocați în scopuri culturale și educaționale să fie folosiți pentru a oferi acces la educație și dezvoltarea unui sistem eficient de biblioteci. Bibliotecile trebuie să fie capabile să își concentreze bugetele pe îmbunătățirea ratelor de alfabetizare și pe abordarea nevoilor educaționale de bază, oferind acces la resurse moderne de învățare, dezvoltarea serviciilor inovatoare, pentru a aduce cartea necesară comunităților rurale sau defavorizate.

Concluzii

În contextul celor expuse, Consiliul Biblioteconomic Național, alături de Ministerul Culturii, inclusiv Consiliul Biblioteconomic (autoritate centrală responsabilă de coordonarea și promovarea

politicii statului în domeniul de activitate a bibliotecilor), a solicitat în cadrul ședinței din 15 iulie 2023, care a avut loc la sediul Agenției de Stat pentru Proprietatea Intelectuală, revizuirea privind data și anul intrării în vigoare a acestei norme. Astfel, s-a propus ca în art. 122 (*Dispoziții finale*) să fie prevăzut ca intrarea în vigoare a prevederilor art. 77 (*Dreptul la remunerație echitabilă*) să se realizeze din 1 ianuarie 2030. Acest fapt ar putea permite domeniului ca, până în anul 2030, Guvernul, autoritățile publice centrale și locale să ofere suportul în implementarea unui sistem integrat de bibliotecă, care ar putea prevedea modulul „Circulație”, ceea ce ar însemna integrarea componentei de evidență a datelor cu referire la remunerația pentru împrumutul de drept public al operelor utilizate în biblioteci, în speranța că și bibliotecile vor reuși să obțină bugete generoase pentru achiziții de carte.

Referințe bibliografice

1. *Background paper on public lending right* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/clm/position_papers/ifla-position-on-public-lending-right-2005_background-en.pdf
2. Convenția de la Berna cu privire la protecția operelor literare și artistice din 09.09.1886. In: *Tratate internaționale* [online]. 1999, vol. 9, pag. 134 [citat 28 august 2023]. Disponibil: <https://www.agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/berne.pdf>
3. *Directiva 2006/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind dreptul de închiriere și de împrumut și anumite drepturi conexe dreptului de autor în domeniul proprietății intelectuale* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0115>
4. *eIFL-IP Handbook on Copyright and Related Issues for Libraries* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: <https://www.eifl.info/resources/eifl-handbook-copyright-and-related-issues-libraries-english>
5. *Handbook on comparative e-lending policies in Europe* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: <http://www.eblida.org/News/2023/Fullversion-EBLIDA-Handbook-of-comparative-e-lending-policies-in-Europe-2023.pdf>
6. *Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133204&lang=ro
7. *Metodologia de armonizare a legislației în Republica Moldova* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: https://www.justice.gov.md/public/files/publication/Centrul_de_armonizare/Metodologia%20de%20armonizare%20a%20legislatiei%20RO.pdf

8. *Public Lending Right. A Briefing for Libraries* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/exceptions-limitations/documents/plr_brief.pdf
9. *Statistica de bibliotecă 2022. Date statistice comparative privind activitatea Sistemului Național de Biblioteci în anii 2018-2022* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: <http://www.bnrm.md/index.php/profesional/statistica/statistica-de-biblioteca>
10. *The IFLA Position on Public Lending Right* [online] [citat 28 august 2023]. Disponibil: <https://www.ifla.org/ru/publications/the-ifla-position-on-public-lending-right-2016/>

CZU 023:331.461=135.1

EVALUARE A RISCURILOR PROFESIONALE LA BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „B.P. HASDEU”

*Tatiana COȘERI,
director adjunct, BM „B.P. Hasdeu”*

Rezumat: Articolul reflectă gândirea pe bază de risc aplicată la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” în domeniul securității ocupaționale. Metodologia oferă o mai bună claritate a procesului de identificare și evaluare a riscurilor la locul de muncă. Înțelegerea filozofiei de prevenire și de gestionare a riscurilor contribuie esențial la agilitatea și reziliența instituțională.

Cuvinte-cheie: risc, evaluarea riscurilor, identificarea riscurilor, matricea riscului, probabilitate, impact, hazard, securitatea ocupațională, sănătatea și securitatea în muncă, locul de muncă.

Gândirea pe bază de risc pivotază frecvent în managementul entităților ce produc bunuri și au beneficii financiare. Până nu demult, adesea, cerințele din domeniul riscurilor nu erau valorificate pe deplin în privința bibliotecilor. Convergența standardului SM SR EN ISO 9001:2015 „Sisteme de management al calității. Cerințe” oferă o nouă treaptă de dezvoltare a bibliotecilor din Republica Moldova. Cerințele standardului denotă un salt evident pentru instituțiile din domeniul nonprofit. În contextul dat, bibliotecile sunt stimulate să se preocupe de calitatea ofertelor și a serviciilor. Dimensiunea de orientare spre utilizator devine, cu precădere, o condiție esențială, indispensabilă pentru funcționare și supraviețuire.

Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” a fost una dintre primele instituții care a regândit eficiența proceselor tehnologice, contribuind în așa mod la calitatea serviciilor/produselor și, astfel, la